

ПРОСЛАВА НА ХАЙДУТСТВОТО

София, 24 август 1968 г.

ЮБИЛЕЕН ЛИСТ

Цена 10 ст.

ХАЙДУТИ И ПЕСНИ

Димитър Осинин

Никой не може да каже с положителност кога, къде и как е започнало хайдутството и кой пръв е повел кървавото хоро, но можем безспорно да твърдим едно: първите „набили гората“ са направили това не по идеини подбуди, а по сурова необходимост. Те не са могли да знаят, че със своето символично скъсяване с обществото са слагали начало на тежка и продължителна борба срещу това безправно общество, слагали са начало на многовековна борба срещу робството.

Хайдутството е могло да се зароди навред, където робството е слагало претради пред живота, но най-лесно това е могло да става в горски и планински краища. Причините са били разнообразни, както е било многообразието и насилието. Затова и съставът на хайдутството е бил разнообразен. В една песен се казва:

Ний тогис да се пръснем:
кой с криво рало да оре,
кой сиво стадо да пасе,
кой черно писмо да пише.

Изгърно хайдутството се е нареждало между възможните занаяти. Песните говорят за калфи и чираци. Това са помагачи и разузнавачи за движението на царската хазна. Хайдут Иван каин сестра си да отидат на обир в Рила планина, където според днесенето на калфите и чираците шияла да мине царската хазна.

Като хазната си земем,
от наште калфи, чираци.

Труден е бил хайдушкият живот. „То не е оро игране, току е глава гивене“ — казва охридският Кузман капитан. Гледано отстрана, има нещо залесно в героичния размах на хайдушкия живот, но зад тая залес стои най-скъпният залог: собствените живот. Във всякога разграничаване действителността на хайдушкия живот от неговата поетизация в песните.

Особено труден е бил животът на първите хайдутини. Като зверо-единици са бродили те в гората, без дружина, без опит и традиция, без песен за разтук на душата. Те дори оръжие са нямали и са се надявали само на ножа в пояса и на здравия кривак в ръката.

Но безправният живот е изхвърлял все нови и нови недоволници, растял е броят, съставяли се дружини, разведи се байраци — сич вол на вече зародена обща идея. Станало по-верно, появили се и песни за юншки подвизи, за гор да хайдушка смърт, лъхвала героична романтика в суровата дей-

ствителност. Гората вече се е оживяла, превърнала се е на бой но поприще, тя продължава песните с ведрина и волност: хайдутството се е превърнало вече в широко народно движение. Поклонения са минали под байрака и юншките загинали, техният живот става написан закон за живите, расте самосъществуването на хайдутината, той е воин на благородна мисия. Вече е надживяна първата задача на хайдутството — отмъщаване за обиди и насилни, осво бождаване роби. Наред с мъжете в порасналото хайдутство участвуват и смели жени и девойки, прочуват се с подвизи и увличат други след себе си. Назрива съзнанието за освобождение. То се мърва тук и там, за да бъде накрай ясно изразено от Раковски.

Хайдушкият живот е сезонен. Започва с разливането на гората и завършва с опадането на шумата. Глашата е кукувицата: шом се обади — и плътвават подмамените от зова на пролетта. Вече ги нешо неясно, но възвизно, влече ги свободата, животът. В рамката „от кукувица до слава“ са вметени какви ли не произшествия из хайдушкия живот — и всичко е намерило отряжение във високостетични песни.

Ролята на хайдушките песни още не е достатъчно изяснена. Огромно е значението им за хайдутството. Само чрез тия песни са живи и днес имената и подвизите на отгланни войводи. Без тия яркати вестители шияла да тлят в забравата Чавдар и Страхил, Стоян и Богдан, Татучко и Мануш, Адавля Стоян и Кара Ганас, Индже и Кара Кольо, хайдут Велко и Вълко байрактар, Дочко и Ангел и всички други из вестни днес. Тук се оправява мисълта на Пюте, не само музата може да осигури на човека известно безсмъртие. Нима без Вязоните стихотворения шияла да бъдат увечани днес с такава жива слава Пансий и Шипка? Нима Индже щеше да стои между най-прославените? А щеше ли Халджи Димитър да отнеме първенството на Стефан Караджа, той прекресонок юнак и човек, ако не беше Ботева баяла?

Без песните нямаше да имаме и тая ярка представа за хайдушкия живот, та дори той да имаше написана пълна история.

Но ролята на хайдушките народни песни не се изчерпва само с разнасяне славата на бележити войводи и възсъздаване на хайдушкия живот — песните са влияли едновременно и върху самите хайдутини, върху хайдутството като движение, подпомагали са не-

говия растеж, неговото идейно осмисляне и изясняване. Единство на пропаганда на хайдутството в онова некижко време, песните, едновременно са го и насочвали, били са средство на народа да му влияе. Обаянието, с което е обкръжено хайдутството в което е романтиката, с което е пролхнат животът му, са били мощна агитация на младите „да тръгнат по гората“. Възхвалята на стани войводи и хайдутини е подхранвала самосъществуването на хайдутината. Те не са могли да не държат сметка за това, че са под зоркото око на народа, че делата им подлежат на обща препенка, че за тях се пее по сватби и веселби, по седенките на младите, и са се стремели да бъдат такива, каквито народът ги иска. Те трябва да преодолеем егонистичните и груби стремежи, да станат ринари на благородството и героизма, каквито ги рисуват песните. Тъй от неспите идеалният хайдутин се характеризира си, насочвайки се към общополезни за народа дела. За ярък пример на това, как песента съдействува за морален прелом у хайдутината, може да ни послужат песента за Индже Войвода „Залпакала е гората“. Може би тая песен да не е единствена на причина за настанила прелом у Индже, но и тя безспорно е спомогнала.

Наред с многократното опоестризиране на пролетния зов на гората и рисуването на привлекателни картини от воляния хайдушкия живот в планината, народните песни са ограждали с особена

грижа умиралия хайдутини. На тоя мотив са създадени многобройни вирванти и най-хубавият от тях, е „Жив е той“ на Ботев. Смъртта на хайдутината е обкръжена с такава поетичност в народните песни, поставена е в такава романтична обстановка сред чистата природа, че няма да бъде преследено, ако кажем, че по спомен от тия песни е изкопал из подсъзнанието на Ботев изразът: „И смъртта е там мила сивка, и хладен гроб сладка почивка“. Та и защо да търсим други доказателства за силата на въздействието на тези песни, когато най-ярък пример за това въздействие е сам Ботев — откритен от тия песни и упоен от хайдушката романтика?

Така хайдутството и песни са вървели заедно, в неперестанно взаимодействие. И когато днес все народно славим хайдутството в дебрите на Стара планина, на старото хайдушко сбирше Агличкина поляна — ние не можем да го отделим от песните. Първо, защото ако хайдутството е родило песните, то те на свой ред са съдействували за неговото нарастване и възмъжаване. И второ, защото само чрез песните ние ще можем истински да почувствуваме това хайдутство, да се живеем в него, да се пренесем в епохата. Ние славим реалния хайдутин, но до голяма степен го славим и такъв, какъвто са го създали песните, та къв, какъвто народът го е искал и чрез песните си е спомогнал да стане: идеален борец за правда и за свобода.

Нему вечна слава!

ВЕЛКО МАРКОВСКИ

СЪДБА

Земта е приличала на аинала могла, а месецът — на помия робско кърваво ребро. Родина и народ са мрели в яростни тегна, кавади са оплаквали нерадостния роб.

На смелостта езикът на бесика е унисвал. Гърмежът на вериги гняв излизал е в зает. Къи светлината път е търсила хайдушка мисъл, тежал е петголетен кървав отомански гнет.

ЛЮЛЧИНА ПЕСЕН

Рожбо русокоса,
люлко лъчепоса,
пани, нани-на.

Ой фиданко стройна,
хубост неспокойна —
идва ранина.

Тежка е робия,
страшен е спахия,
нани, нани-на.

Вред гърми верига,
мъст пръста надига,
вън е тъмнина.

Къши опустана,
майки почеряха,
нани, нани-на.

Татко е в тъмнина,
майка — сиротица,
вън вилней злина

Мене нош оплаква,
тебе ден очаква.
нани, нани-на.

В гръд не стихва рана,
пръст е окована,
вън е тъмнина.

Тръсти са житарни,
пушти са хамбарни,
нани, нани-на.

В страх селя немает,
градове линяет,
врем без светлина.

В чер ярем е шия,
грозна орисич,
нани, нани-на.

Влачим зли ивояли,
порасни соколе,
спри таз тъмнина.

РАЗДЯЛА

Бряст ранен риде, майно лъо юнашка.
Клон сломен роптае, свита гръд сирашка.

Хишен е султана, майно лъо корава.
Зъл е атагана, младост не познава.

Бацина десница, майно лъо, изствива.
Майчина зорница, майно лъо, загива.

Без пътеки, мале, тоз е свят пустиня,
с вопли е богата майката — робия.

Не проклинай, мале, верните хайдутини.
Не завивай в клетви тежките минути.

Сидни са ятата, майно лъо, с крилете,
светла е земчта, майно лъо, с мъжете.

Пей гора заветна, майно лъо хайдушка,
пей, зове на битка непокорна пушка.

Изпрати ме, мале, с радост да замина,
целуни ме, мале, може да загина.

Знаме ще развее, знамето зелено,
знамето хайдушко, знамето свещено.

Набери ми здравец, здрав да се завърна,
здрав да се завърна, тебе да прегърна.

Ако се не върна, ако млад изгасна,
не унвай, мале, майно лъо нещастна.

Без мъже умира, майно лъо, земята,
рожби живи, мале, иска свобода.

Нар. худ. ИЛИЯ ПЕТРОВ
Индже войвода

НЕОБИКНОВЕН ПРАЗНИК

Спас Гергов

Много празници са шумели по земта ни. Въздавана е почит на божества, на пророци и владетели. Възвеличавани са герои и обществени повратни. Страхопочитането, което невежеството и слабостта са порождали пред възбуждаеми небесни и пред реални земни повелители, се е редувало с изблиците на възторг от силата на човека, на народа. Празниците на смиренито все повече са бледнели и отмирили. Защото асе по-често са се утвърждавали празниците на преклонението пред човешкия героизъм.

И ето, край нас — и в самите нас — се надига вълната на още един празник на героизма. Ние прославяме българското хайдутство.

Какъв чудесен, какъв необикновен празник!

Той на пламва с изгрева на деня, за да захитне — като всеки друг празник — със залеза на слънцето. Месеци, година той сгръва сърцето на българина, свети над неговата възродена земя. Разискри се из сгушените в планинските пазви махали и села. Изпълни равнините. Развълнува мало и голямо навред в родината. За да заблести с най-пленяващите свои чарове, с цялото си достояние и величав смисъл на хайдушкото сбирше Агличкина поляна.

Всеки празник напомня историята. Този я повтаря. Минава по стъпките на свещения гняв, който създаваше историята и я движеше — задъхващо трудно и мъчително — по волята народна. Повтаря я с походите на стотици хиляди хора по стръмните хайдушки пътеки и потайни сбиршища. Повтаря я с грабвачите предания за чутовни юнаци. С песните и танците, които съзидат, надеждата и бунтът са раждали.

Зад един празник стои определено събитие. Зад този празник се разстила истински лес от събития. Толкова много, че запълват пет века!

Зад други празници стои един или много герои. Зад този празник са неизброими множества герои. От незапомнени поколения. Зад него е съдбата на българския народ.

Всеки празник внушава една представа или казва една истина. За този празник е малко да каже истината. Той доизследва нейната необикновена дълбочина. Той я доизгражда с неперестанно увеличаващите се находки на един необятен фолклор. И с реликвиите на една възвращаща дълга борба, която не признава и не познава край без победа. Съкровищницата на фолклора е обогатена със записите на около пет хиляди хайдушки песни и мелодии, спомени и легенди. Обозначени са стотици хайдушки къщи, сбиршища, кладенци, пътеки, разкриват все бове. Издължи, вестници и книги, радио и телевизия разкриват все по-анушителното величие на една сурова истина, на една изстрадана история.

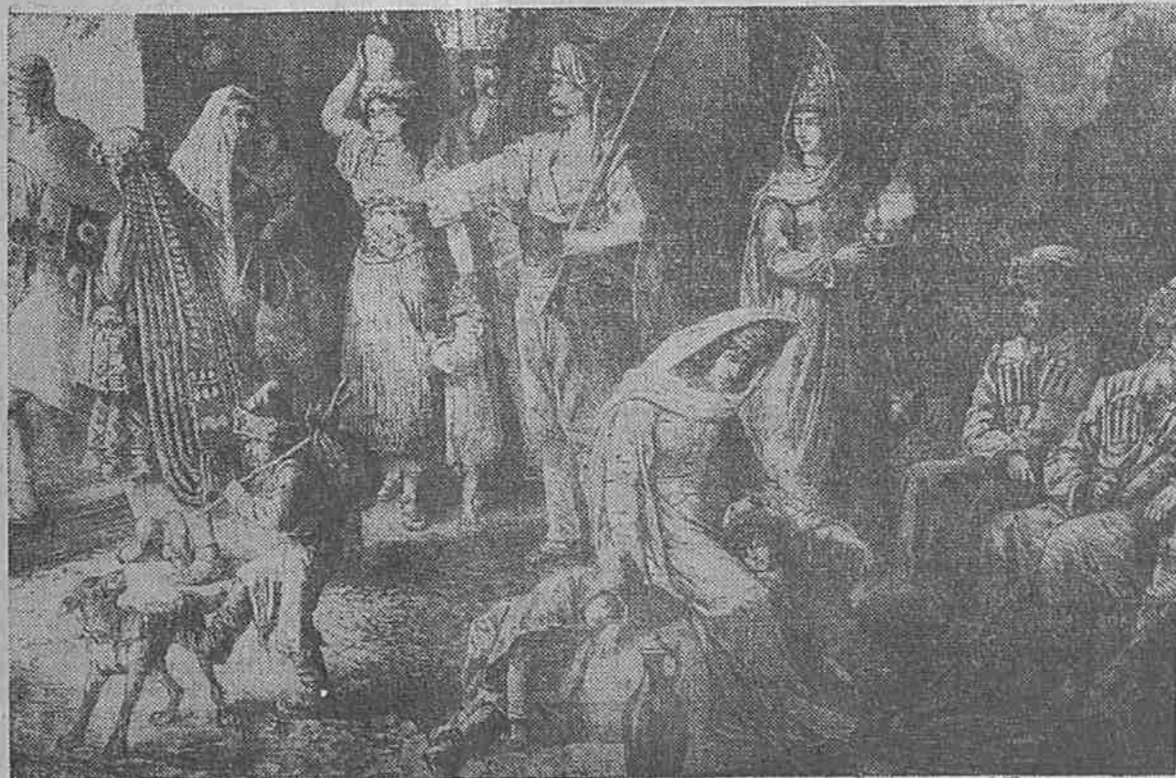
Националният празник Прослава на хайдутството се превърна в навивало откривателство и събирателство на ценности. В повсеместно надпреварване между изпълнители на хайдушки песни и танци, между разказвачи на легенди. Народът е претворил съдбата си в изкуство. Изкуството възкресява съдбата на народа — мъченическа и непримирима, героична и неповторима.

Пътят, който Прослава на хайдутството измина от селата до съществителни поляни в дебрите на Сливенския балкан, е в същност едно дълбоко себепроучаване на народа. Той се вглежда в своите

(Продължава на 7-а стр.)

ФЕЛИКС КАНИЦ
Пришеди черкези изгонват българско семейство и се настаниава в дома му.

ЛАМАР